

Punts conflictius d'ortografia

JOSEP RUAIX I VINYET

L'editorial de LLENGUA NACIONAL del número anterior, alludint al centenari de la promulgació de les *Normes ortogràfiques* de l'Institut d'Estudis Catalans (IEC), recordava que «l'ortografia catalana pateix, actualment, una sèrie de problemes, que l'Institut d'avui, i especialment la seva Secció Filològica [SF], hauria de resoldre». En aquest article, doncs, ens proposem d'elencar una bona part d'aquests problemes, que distribuïm en els apartats tradicionals dels tractats d'ortografia (vegeu, per exemple, el nostre manual *Català complet / 1*).

Vocal neutra

Pel que fa a la grafia de la vocal neutra, ara com ara no es pot considerar pas ben resolta la transcripció dels noms d'origen greco-llatí que en la llengua original terminen en *as*. Segons la recomanació acadèmica, s'han d'escriure en *-es*, però aquesta recomanació és certament massa dràstica i ha estat contestada amb raó per alguns autors (per a més detalls, vegeu els nostres *Punts conflictius...*, pp. 25-31, les *Observacions.../2*, pp. 80-81, i el *Català complet / 1*, pp. 54-55). Valdria la pena que la SF del IEC entaulés diàleg amb els especialistes en llengües clàssiques i busqués una solució més equilibrada del problema.

Semblantment, són discutibles les grafies *epitàlem* i *hipotàlem*, ja que, tractant-se de termes cultes, s'haurien d'escriure segons la vocal etimològica: *epitàlam* i *hipotàlam* (per a més detalls, vegeu el nostre *Nou diccionari auxiliar*, p. 131).

Relacionada amb la vocal neutra, tenim la qüestió de si cal escriure o no la lletra *e* quan s'escau davant de *s* i, d'una manera o altra, seria una *e* epentètica. Doncs bé, hi ha el cas d'alguns compostos antics, en què tradicionalment la *e* ja quedava incorporada al prefix o era absorbida per aquest (*rescalf*, *rescalfament*, *rescalfar*, *rescalfat*, *rescalfó*; *sobrescrit*, *sobrescriure*; *sotaescriure*) i a què l'autoritat acadèmica recentment ha afegit la *e* epentètica (*reescalf*, *reescalfament*, *reescalfar*, *reescalfat*, *reescalfó*; *sobrescrit*, *sobrescriure*; *sotaescriure*). És dubtós que el canvi sigui encertat; creiem que, almenys, caldria deixar la primera solució (tradicional i respectuosa amb la pronúncia genuïna) com a optativa. Per altra banda, hi ha el cas d'alguns compostos moderns on la *e* epentètica no sembla convenient o necessària (*telespectador*, *telesquí*, *autostop* i *autostopista*; segons el DIEC2, *telespectador*, *telesquí*, *autoestop* i *autoestopista*). Finalment, hi ha el cas d'un parell de compostos que, barrejant un prefix culte i un mot popular, indubtablement no poden perdre la *e* ja incorporada al segon element quan va tot sol (*endoesquelet* i *exoesquelet*; segons el DIEC2, *endosquelet* i *exosquelet*). (Per a més detalls sobre tot aquest paràgraf, vegeu *Observacions.../2*, pp. 12-15, i *Nou diccionari auxiliar*, en les entrades corresponents.)

Dièresi

Pel que fa a la dièresi, per una banda tenim les grafies oficials *apaïsat*; *traïdor*, *traïdoria*, *traïdorenc*; *veïnat*, *veïnatge*. Sense haver-les de proscriure, sí que s'haurien d'admetre, atesa l'existència d'una llarga i genuïna tradició de pronúncia amb diftong dels nexes *ai* i *ei* afectats, les variants sense dièresi: *apaïsat*; *traïdor*, *traïdoria*, *traïdorenc*; *veïnat*, *veïnatge* (per a més detalls, vegeu el *Nou diccionari auxiliar* en les entrades corresponents).

Per altra banda, tenim una sèrie de derivats cultes en *-al*, *-at* i de derivats de primitius en *-oide* que, oficialment, van amb dièresi. Aquesta dièresi, però, constitueix de fet una ultracorrecció (o, si es vol, una rutina injustificada) i, per tant, valdria més escriure aquesta sèrie de mots sense dièresi (o almenys permetre la doble possibilitat: escriure'ls amb dièresi o sense dièresi). Heus ací una llista il·lustrativa (no pas exhaustiva) de tals mots, primer amb la forma actualment normativa: *laïcal*, *laïcat*; *al·lotetraploïdia*, *aracnoïdal*, *col·loïdal* i *col·loïdopèxia*, *esteroïdal*, *helicoïdal*, *lamboïdeu*, *romboïdal*, *tiroïdal* i *tiroïdisme*, *trapezoïdal*. I ara amb la forma diguem-ne natural, espontània, òbvia: *laical*, *laicat*; *al·lotetraploidia*, *aracnoidal*, *colloïdal* i *colloïdopèxia*, *esteroïdal*, *helicoidal*, *lamboideu*, *romboidal*, *tiroïdal* i *tiroïdisme*, *trapezoidal*. (Per a més detalls, vegeu *Català complet / 1*, p. 77, i *Nou diccionari auxiliar*, s.v. *laïcal/laical*.)

Accents

Segons la praxi introduïda ja fa anys per la *Gran enciclopèdia catalana*, praxi indubtablement ben fonamentada, s'hauria de posar accent gràfic quan aquest indica, en una sèrie de termes cultes terminats en vocal + *ids*, que es tracta d'un mot pla i en què, per tant, el grup de vocal + *i* es pronuncia amb hiat i no pas amb diftong: *ràids*, *alfèids*, *aranèids*, *ardèids*, *Cefèids*, *Persèids*, *tinèids*, *grúids*, *súids*, etc. Això passa també, en algun altre terme culte, quan el mot és esdrúixol: *dèisi*, etc. Incomprensiblement, el DIEC escriu aquests mots sense accent (ni dièresi), cosa que sembla indicar que s'han de pronunciar amb diftong, però certament aquesta pronúncia no escau al tipus de cultismes que són. Els responsables del diccionari normatiu, doncs, farien bé de replantejar-se la qüestió. (Per a més detalls, vegeu *Català complet / 1*, p. 77, nota 3.)

Per altra banda, creiem que s'hauria d'admetre (si no com a obligatori, almenys com a potestatiu) l'accent gràfic en les formes *dó*, *dóns* del verb *donar* o *dar* que apareixen en locucions fossilitzades com *Déu n'hi dó*, *Déu nos dó*, *a sants i a minyons no els prometis que no els dóns*, etc., en quant són formes arcaïques que convé distingir d'altres mots existents en la llengua. Segons els repertoris oficials, actualment les formes esmentades que apareixen en les locucions en qües-

tió van sense accent gràfic. (Per a més detalls, vegeu *Català complet / 1*, p. 93.)

Les oclusives

Com a sinònim del gentilici *berber*, el Termcat proposa, sense cap raó vàlida, la forma *amazic*, però la que s'ha de considerar correcta és *amazig*, perquè es basa en l'etimologia i l'ús d'altres llengües (per a més detalls, vegeu *Nou diccionari auxiliar*, p. 27). Esperem que el IEC esmeni, en aquest punt, el Termcat, com ha fet en el cas de *bloc/blog* com a terme d'informàtica.

Per altra banda, ja seria hora de canviar la *k* etimològica del mot *folklore* i derivats (*folklòric*, *folklorista*, etc.) escrivint *folclor* (i *folclòric*, *folclorista*, etc.). (Per a més detalls, vegeu *Observacions.../1*, p. 103, i *Nou diccionari auxiliar*, p. 149.)

L'oposició oclusiva/fricativa (b/v)

La majoria de diccionaris, comprenent-hi el DIEC, enregistren la forma *bòbila*, mentre que algun altre, segurament amb més raó, escriu *bòvila* (per a més detalls, vegeu *Nou diccionari auxiliar*, p. 55). Sortosament ja es va rectificar la grafia *bamba* (emprada per alguns amb referència a un tipus de calçat) per *vamba* (cf. *Nou diccionari auxiliar*, p. 50).

Les fricatives i africades

En tema de consonants fricatives alveolars, tenim el cas del mot *transsepte* (grafia oficial), que en realitat caldria escriure *transepte*, ja que la *essa* es pronuncia, legítimament, sonora (per a més detalls, vegeu *Català complet / 1*, p. 125, nota 2, i *Nou diccionari auxiliar*, p. 316).

I en tema de consonants africades alveolars, tenim el cas del terme *pizza*, pres de l'italià, que, havent-se ja naturalitzat suficientment entre nosaltres i havent generat derivats, valdria més d'escriure *pítza* (i *pítzer*, *pítzeria*, etc.) (per a més detalls, vegeu *Observacions.../1*, p. 103, i *Nou diccionari auxiliar*, p. 247).

En tema de consonants fricatives palatals, el DIEC2 enregistra el terme *gihad* (referent a un concepte musulmà), del qual alguns formen el derivat *gihadista*. Ara bé, com a vocable procedent de l'àrab, s'hauria d'escriure *jihad* (i *jihadista*), com ja fan, encertadament, alguns (per a més detalls, vegeu *Nou diccionari auxiliar*, p. 158). Proposem als responsables del DIEC que esmenin l'error, comès probablement per unes ganes exagerades d'evitar excepcions a les regles ortogràfiques.

Les nasals n/nn

Tenim normativament una sèrie de mots amb ena doble o geminada que, escrits així, no responen a la pronúncia real i legítima. No diem que tals grafies s'hagin de proscriure de cop i volta en favor de les corresponents grafies amb ena simple, però sí que, almenys, s'haurien d'admetre també aquestes formes simplificades (en la línia del que el DIEC2 ha fet amb *pneumàtic/neumàtic*, cf. *Nou diccionari auxiliar*, p. 220). Així, al costat de *connectar*, *connex*, *connexió*, s'haurien d'admetre *conectar*, *conex*, *conexió*. Al costat de *annex*, *annexar*, *annexió*, *annexionar*, *annexionista*, s'haurien d'ad-

metre *anex*, *anexar*, *anexió*, *anexionar*, *anexionista*. Per altra banda, hi ha en els diccionaris i en la praxi una vacil·lació entre *tennis* i *tenis*, *tennista* i *tenista*, *frontennis* i *frontenis*, *escàner* i *escàner*, *escannejar* i *escanejar*, que caldria decididament resoldre a favor de les segones formes (és a dir, les formes amb ena simple). (Per a més detalls, vegeu *Observacions.../1*, pp. 100-101, i *Català complet / 1*, p. 137.)

Les vibrants (r/rr)

Sobretot per influència del DIEC, es nota, actualment, una vacil·lació entre la *erra* simple i la *erra* doble en alguns compostos. Nosaltres creiem que són millors, per raons fonètiques i de tradició, en aquests casos, les formes amb *erra* doble. Així, per un costat, no escriuríem *coredemptor*, *coregència* i *coregent*, *coregnant* i *coregnar*, *coreligionari*, *coresponsable* i *coresponsabilitat*, sinó *corredemptor*, *corregència* i *corregent*, *corregnant* i *corregnar*, *correligionari*, *corresponsable* i *corresponsabilitat*. Per l'altre costat, no trobem tan encertada la forma *eradigar* (amb els derivats *eradició*, *eradiciatiu*) com *erradicar* (*erradicació*, *erradicatiu*). (Per a més detalls, vegeu *Català complet / 1*, p. 141, i *Nou diccionari auxiliar*, en les entrades corresponents.)

L'antiga aspirada

Pel que fa a l'ús de l'antiga lletra aspirada (*h*), s'observa alguna vacil·lació en noms propis. Com que aquesta qüestió és de poca importància, ens limitem a remetre a *Observacions.../1*, pp. 102-103, i *Català complet / 1*, p. 147.

Apòstrof

Pel que fa a l'article contracte *can*, encara que, seguint estrictament les normes oficials, s'hauria de desfer davant un nom començat en vocal (p.e., en els topònims *Ca n'Anglada*, *Ca n'Oriac*, etc.), com que, en el català central, la forma *n'* (o sigui l'article personal *en* davant de vocal) ha caigut en desús, hom sent la forma *can* com una fossilització i, per tant, tendeix a no desfer mai la contracció, escrivint, doncs, *Can Anglada*, *Can Oriac*, etc. Sembla que tal tendència s'hauria d'admetre. (Cf. *Català complet / 1*, p. 150, nota 3.)

Guionet

L'any 1996 la SF del IEC va promulgar unes noves normes sobre l'ús del guionet en els mots compostos. Aquestes noves normes presenten greus inconvenients i, per això, s'haurien de revisar profundament. Com que aquest és un tema molt llarg i complex, remetem a llocs on és tractat *in extenso*: *Observacions.../2*, pp. 89-99; *Butlletí del Col·legi Oficial de Doctors i Llicenciats en Filosofia i Lletres i en Ciències de Catalunya*, tardor 1996, pp. 52-55; *LLENGUA NACIONAL*, novembre 1996, pp. 14-17; *Català complet / 1*, pp. 152-154; *Català complet / 3*, lliçons 13, 14 i 15.

Signes de puntuació

Sobre l'ús de la coma, val la pena de tenir en compte que, havent-se estudiat no fa molts anys l'anomenat «ordre empragmàtic o funcional de la frase», avui ja no s'ha de considerar sempre obligatori l'ús de la coma després dels «elements

emmarcadors» i després de les «tematitzacions a l'esquerra». (Per a més detalls, vegeu: *Observacions.../1*, pp. 56-65; *Català complet / 1*, pp. 156-157; *Català complet / 2*, lliçó 3.)

Quant al dubte entre posar coma o posar dos punts després de les expressions de salutació i adreça en cartes i textos similars, tema certament menor, vegeu *Observacions.../1*, pp. 103-104, i *Català complet / 1*, p. 159.

Més important és el fet que continua existint vacil·lació, segons les diferents editorials, publicacions, autors, correctors, etc., en l'ús dels signes d'admiració i d'interrogació inicials. En 1993 la SF del IEC va publicar uns consells al respecte, consells que, però, han estat molt poc seguits, ja que, certament, no eren prou realistes. Creiem que l'autoritat acadèmica hauria de reconsiderar la qüestió i, en aquest sentit, li brindem els nostres estudis (com els brindem, és clar, a tots els usuaris de la llengua), que es poden trobar dins *Punts conflictius...*, pp. 33-42, *Observacions.../2*, pp. 86-88, i *Català complet / 1*, pp. 159-160. ♦

CLAU BIBLIOGRÀFICA

Català complet / 1: Josep Ruaix i Vinyet, *Català complet*, vol. I, Barcelona 2012 (3^a ed.).

Català complet / 2: Josep Ruaix i Vinyet, *Català complet*, vol. II, Barcelona 2007 (2^a ed.).

Català complet / 3: Josep Ruaix i Vinyet, *Català complet*, vol. III, Moià 2000.

DIEC: Institut d'Estudis Catalans, *Diccionari de la llengua catalana*, Barcelona 1995.

DIEC2: Institut d'Estudis Catalans, *Diccionari de la llengua catalana*, Barcelona 2007 (2^a ed.).

Gran enciclopèdia catalana, Barcelona 1986-1989 (2^a ed.).

Nou diccionari auxiliar: Josep Ruaix i Vinyet, Barcelona 2011.

Observacions.../1: Josep Ruaix i Vinyet, *Observacions crítiques i pràctiques sobre el català d'avui*, vol. I, Moià 1994.

Observacions.../2: Josep Ruaix i Vinyet, *Observacions crítiques i pràctiques sobre el català d'avui*, vol. II, Moià 1995.

Punts conflictius...: Josep Ruaix i Vinyet, *Punts conflictius de català. Deu estudis sobre normativa lingüística*, Barcelona 1989 (2^a ed.).

ERRATA CORRIGE: En el nostre article anterior (cf. LLENGUA NACIONAL, núm. 82, I trimestre del 2013, pp. 25-27) s'hi va esmunyir un error. Al final de la nota 3 (p. 27) deia «aquest, aquella, aquells, aquelles» quan, lògicament, havia de dir «aquest, aquesta, aquests, aquestes».



PASTISSERIA BOMBONERIA CONFITERIA GELATERIA

Major de Sarrià, 57
08017 Barcelona
Tel. 93 203 07 14 - 93 203 00 04

Pl. de Sarrià, 12-13
08017 Barcelona
Tel. 93 203 04 73 - Fax 93 280 65 56